

Mapovacia štúdia aktivít mimovládnych neziskových organizácií v téme hybridných hrozieb na Slovensku

Autor: Viliam Kaliňák

Názov výstupu: Mapovacia štúdia aktivít mimovládnych neziskových organizácií v téme hybridných hrozieb na Slovensku

Názov výstupu z opisu: **Zhodnocovanie prínosov a rizík MNO pre novobudovaný systém pokrývania hybridných hrozieb**

Zadávatel': Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti

Národný projekt: PODPORA PARTNERSTVA A DIALÓGU V OBLASTI PARTICIPATÍVNEJ TVORBY VEREJNÝCH POLITÍK II.

ITMS kód projektu: 314011CQM9

Operačný program: Efektívna verejná správa

Obdobie vyhotovenia /spracovania: február – júl 2023

Zhrnutie

Mapovanie mimovládnych neziskových organizácií (MNO) v téme hybridných hrozieb prebiehalo od februára do júna 2023. Predbežne bolo identifikovaných 77 subjektov z celého Slovenska a 4 odborníci pôsobiaci v zahraničných inštitúciách, ktorí sa predmetnej a pridruženým témam venujú. Úvodné stretnutia boli uskutočnené s 12 občianskymi združeniami a 4 odborníkmi, na ktorých bola zrealizovaná štúdia o ich aktivitách a zdrojoch financovania.

Výsledky poukazujú na to, že o tému hybridných hrozieb majú MNO čoraz väčší záujem, pričom aktivačným faktorom sa za posledné roky stala ruská invázia na Ukrajinu v roku 2022. Ich aktivitám dominovala predovšetkým téma kognitívnej bezpečnosti zameraná na dezinformácie, propagandu a radikalizáciu spolu s informačnými vplyvmi cudzích mocí a bezpečnostno-politickým dianím v zahraničí. Nasietované MNO sa okrem iného angažovali v debunkingu zavádzajúcich a nepravdivých informácií, nahlasovaní nenávisťných prejavov či simulačných cvičeniach krízového riadenia spojeného so šírením dezinformácií. Záujem sa však postupne rozširuje aj na témy kybernetickej a informačnej bezpečnosti v súvislosti s ozbrojenými konfliktami a modernými technológiami, či hospodárskej politiky v prepojení na infraštruktúru. Poddimenzované naopak zostávajú oblasti hybridného pôsobenia vo vesmírnej, kultúrnej a spravodajskej doméne a doméne verejnej správy. Skúmané MNO sa buďto združujú do formálnych celkov zastrešených memorandum o spolupráci, alebo v rámci širších neformálnych sietí, ktorých členmi sú tiež zástupcovia ÚOŠS či akademickej obce.

V otázke financovania týchto svojich aktivít však väčšina z občianskych združení neinformuje transparentne o pôvode grantov, dotácií či darov. Len 3 z nich úplne alebo čiastočne uviedli vo výročných správach alebo ročných účtovných závierkach menný zoznam pôvodcov, ktorý by umožnil ich klasifikáciu podľa toho, či pochádzajú z domácich alebo zahraničných zdrojov a verejných alebo súkromných zdrojov.

Úvod

Zárodokom celospoločenského prístupu k boju proti hybridným hrozbám na Slovensku bola Koncepcia pre boj Slovenskej republiky proti hybridným hrozbám z roku 2018, ktorá ustanovila účelovú spoluprácu medzi štátnymi orgánmi a subjektami občianskej spoločnosti, akademickou obcou a súkromným sektorom na edukatívnych podujatiach pre verejnosť a predstaviteľov verejnej moci o rizikách hybridného pôsobenia.

O tri roky nadviazala na tento prístup Bezpečnostná stratégia, v ktorej sa Slovenská republika zaviazala v jednom zo svojich strategických bezpečnostných záujmov k efektívnemu krízovému riadeniu a komplexnému prístupu k bezpečnosti. Pole pôsobnosti občianskej spoločnosti sa týmto dokumentom rozšírilo o dve oblasti. Prvou bola oblasť boja proti dezinformáciám a propagande, v ktorej má expertný mimovládny sektor figurovať ako konzultant dobrej praxe a navrhovateľ odporúčaní. V rámci strategickej komunikácie má zas sektor budovať vlastné kapacity a realizovať vlastné programy, ktoré budú finančne podporované zo strany štátu, na aktívnu prezentáciu zahraničnopolitických a bezpečnostných záujmov SR. Špecifickým príkladom je v súlade s Obrannou stratégiou z roku 2021 účasť občianskych združení a neziskových organizácií na verejných aktivitách ozbrojených síl v oblasti obrany štátu a podnecovania záujmu občanov o prípravu na ňu.

Širší pohľad na celospoločenský prístup predstavil o rok nato Akčný plán koordinácie boja proti hybridným hrozbám na roky 2022 až 2024, ktorý označil precízne nastavenie procesov zapojenia a vzájomnej koordinácie inštitúcií štátnej správy a občianskej spoločnosti za kľúčový predpoklad efektívnej a úspešnej reakcie štátu na hybridné pôsobenie. Napriek svojej ambícii sofistikovane narábať s otvorenými zdrojmi a transparentne, koordinovane a efektívne viesť strategickú komunikáciu štátu, ktorá navýši mieru verejnej diskusie a zapojenia verejnosti do obrany, sa však mimovládny sektor ocitol v rámci jednotlivých úloh plnenia plánu skôr len ako príjemca aktivít. Výnimkou bola úloha, ktorá sa týkala vytvorenia koncepcie celoživotného vzdelávania pedagógov v oblasti informačného prostredia a technológií, v ktorej v súlade s koncepciou figuroval ako súčinnosťný subjekt.

Cieľom tejto štúdie bolo zmapovať subjekty mimovládneho sektora, ktoré sa v súlade s vyššie uvedenými materiálmi zapájajú do boja proti hybridným hrozbám. Zaujímali nás predovšetkým ich aktivity z pohľadu geografickej a tematickej oblasti pôsobenia a typu realizovaných aktivít, spolu so zdrojmi ich financovania.

Metodológia

Mapovanie mimovládnych neziskových organizácií (MNO) pôsobiacich v oblasti hybridných hrozieb alebo v parciálnych pridružených témach (ďalej len „hybridné hrozby“) prebiehalo od februára do júna 2023 tromi spôsobmi. Prvým bola tzv. metóda snehovej gule, kedy na úvodných stretnutiach, kedy zamestnanci ústredných orgánov štátnej správy (ÚOŠS), ktorí sa predmetnej téme venujú a s ktorými sa viedli rozhovory, označili organizácie z občianskeho sektora, s ktorými spolupracovali a vedeli by ich odporučiť. Identifikácia MNO zároveň prebiehala rešeršou otvorených zdrojov, a to najmä zoznamov projektov podporených z dotácií štátnych orgánov, centrálného registra zmlúv a mediálnych výstupov.

Vzhľadom na širokospektrálnosť sledovanej problematiky bol pre zmapované MNO následne vytvorený formulár, prostredníctvom ktorého boli rozdelené do kategórií podľa tematickej a geografickej oblasti pôsobnosti a typu realizovaných aktivít. Tematická oblasť pôsobenia pokrývala 13

domén hybridného pôsobenia tak, ako ich zadefinovalo Spoločné výskumné centrum Európskej únie. Menovite išlo o témy zahraničnej politiky, obrannej politiky, vnútroštátnej politiky, sociálnej politiky, kultúrnej politiky, hospodárskej politiky, vesmírnej politiky, kognitívnej bezpečnosti, kybernetickej a informačnej bezpečnosti, spravodajstva, infraštruktúry, verejnej správy a legislatívy. Podľa geografickej oblasti pôsobenia boli organizácie roztriedené na tie, ktoré realizujú aktivity na medzinárodnej, národnej, multiregionálnej, regionálnej, lokálnej alebo komunitnej úrovni. Z pohľadu typu realizovaných aktivít sa zas delili na tie, ktoré vykonávajú osvetovú činnosť, vzdelávaciu a školiacu činnosť, analytickú a výskumnú činnosť, publikačnú činnosť, konzultačnú a poradenskú činnosť, advokačnú činnosť, terénnu prácu a poskytovanie služieb, sieťovanie a budovanie kontaktov, a financovanie verejnoprospešných účelov. Organizácie zároveň mohli doplniť prostredníctvom formulára ďalšie informácie o ich členstve v poradných orgánoch či medzinárodných iniciatívach alebo odporučiť ďalšiu organizáciu, ktorá sa predmetnej téme venuje.

Takýmto spôsobom bolo predbežne identifikovaných 77 organizácií po celom Slovensku a 4 slovenskí odborníci pôsobiaci v zahraničných inštitúciách, ktorí sa zaoberajú hybridnými hrozbami. Úvodné stretnutia boli zrealizované s 12 organizáciami, z ktorých zmienený formulár vyplnilo na dobrovoľnej báze 6 organizácií, a so 4 odborníkmi. Zvyšných 6 organizácií bolo kategorizovaných podľa informácií dostupných na ich webstránkach. Následne bolo prístupné k analýze ich aktivít z otvorených zdrojov, a to predovšetkým z webových stránok, výročných správ a ročných účtovných závierok organizácií, ktoré boli doplnené o informácie z úvodných stretnutí.

Profily mimovládnych neziskových organizácií a ich aktivity v boji proti hybridným hrozbám

Až tri štvrtiny z nasieťovaných organizácií tvoria etablované subjekty, ktoré vznikli pred viac ako 15 rokmi. Dopĺňajú ich 3 relatívne mladé organizácie mladšie ako 10 rokov, z ktorých však 1 vznikla ako nástupca dvoch iných, starších organizácií ich spojením. S výnimkou 3 organizácií sídlia všetky v Bratislave. Napriek tomu drvivá väčšina z nich pôsobí na národnej úrovni, a teda ich aktivity sa buď v prevažnej miere realizujú po celom Slovensku, alebo naň majú dopad. Jediná organizácia, ktorá pôsobí zväčša na medzinárodnej úrovni, je zameraná na krajiny Východného partnerstva EÚ a západného Balkánu. Právnou formou všetkých nasieťovaných MNO je občianske združenie.

Pri pohľade na počet nimi realizovaných aktivít je zrejmé, že združenia sa za posledné roky venujú hybridným hrozbám čoraz viac. Výrazný nárast v počte ich aktivít bolo možné pozorovať v roku 2022, kedy sa aktivačným faktorom stala ruská invázia na Ukrajinu.

Tabuľka č. 1: Počet aktivít MNO v téme hybridných hrozieb medzi rokmi 2020 až 2023 podľa združenia

Označenia riadkov	2020	2021	2022	2023*	Spolu
Subjekt A	0	1	2	0	3
Subjekt B	0	0	36	20	56
Subjekt C	16	20	20	19	75
Subjekt D	7	7	4	11	29
Subjekt E	50	36	58	14	158

Subjekt F	14	18	9	12	53
Subjekt G	3	0	4	5	12
Subjekt H	1	10	15	6	32
Subjekt I	0	8	34	15	57
Subjekt J	0	1	1	0	2
Subjekt K	1	1	2	0	4
Subjekt L	1	0	5	3	9
Spolu	93	102	190	105	490

*Za rok 2023 boli zmapované aktivity zrealizované len v prvom polroku, t. j. do 30. júna 2023.

Z pohľadu typu realizovaných aktivít sa predmetné MNO venujú predovšetkým vzdelávacej činnosti (10), a analytickej, publikačnej a osvetovej činnosti (zhodne po 9). V oblasti vzdelávania poskytovali komplexný prezenčný program pre vysokoškolských študentov a absolventov a e-learningový portál pre zamestnancov verejnej správy o hybridných hrozbách. Vybraným cieľovým skupinám, vrátane samotných MNO a aktivistov, ďalej poskytovali špecializované programy a workshopy zamerané na predchádzanie radikalizácii a terorizmu, digitálnu a mediálnu gramotnosť, monitoring volieb, ochranu pred tzv. strategickými žalobami proti účasti verejnosti či na iné témy na podporu demokratických procesov, ochranu ústavného zriadenia a verejného poriadku.

Pri pohľade na počet takýchto aktivít zrealizovaných od roku 2020 do prvého polroka 2023 išlo však v porovnaní s inými činnosťami o marginálnejšiu časť ich práce. Za ostatné roky jej totiž dominovala predovšetkým osvetová činnosť vo forme verejných diskusií, prednášok, prezentácií a podcastov o prejavoch hybridných hrozieb, bezpečnostno-politickom dianí v zahraničí, energetickej bezpečnosti, radikalizácii a nenávisťných prejavoch.

V úzkom prepojení združenia analyzovali, upozorňovali a navrhovali riešenia pre spoločenské problémy predovšetkým v oblastiach zahraničnej politiky (66 %), kognitívnej bezpečnosti (58 %) a vnútroštátnej politiky (56 %). Vo svojich analýzach sa zameriavali najmä na hybridné pôsobenie Ruska a Číny v strednej Európe, Pobaltí a na Balkáne. Pozornosť bola venovaná ich informačným vplyvom, ktorých efekt zisťovali prostredníctvom prieskumov verejnej mienky o sympatiách a podpore vybraných štátov, inštitúcií a politických režimov. V oblasti kognitívnej bezpečnosti sa ďalej zameriavali na šírenie dezinformácií a propagandy v strednej Európe a postsovietskom priestore v čase volieb a radikalizácii a nenávisťným prejavom z politicko-spoločenského ako aj z trestnoprávneho hľadiska. Analýza obranných tém súvisela so strategickým smerovaním a komunikácií o politikách NATO a EÚ. Výsledky a pozorovania MNO boli následne obsahom ich komentárov, stanovísk, výziev a odporúčaní na riešenie problémov.

Záujem medzi MNO postupne rastie o hospodársku politiku v previazaní na infraštruktúru, investície a sankcie, a to najmä v súvislosti so zneužívaním dodávateľských reťazcov a energetickej bezpečnosťou. Druhou témou je kybernetická a informačná bezpečnosť v previazaní na bezpečné správanie na internete, vývoj umelej inteligencie a kybernetické útoky v čase ozbrojených konfliktov, ktorými sa z hľadiska medzinárodného práva zaoberajú dvaja slovenskí experti pôsobiaci v zahraničí. Poddimenzované naopak zostávajú oblasti hybridného pôsobenia vo vesmírnej, kultúrnej a spravodajskej doméne a doméne verejnej správy.

Tabuľka č. 2: Počet aktivít MNO v téme hybridných hrozieb medzi rokmi 2020 až 2023 podľa typu

Aktivita	2020	2021	2022	2023*	Spolu
Osvetová činnosť	25	28	36	22	111
Advokačná činnosť	18	13	52	19	102
Analytická a výskumná činnosť	18	14	36	30	98
Konzultačná a poradenská činnosť	17	23	27	10	77
Sieťovanie a budovanie kontaktov	6	9	15	8	38
Publikačná činnosť	7	6	10	11	34
Vzdelávacia a školiaca činnosť	2	9	13	4	28
Financovanie verejnoprospešných účelov	0	0	1	1	2
Spolu	93	102	190	105	490

*Za rok 2023 boli zmapované aktivity zrealizované len v prvom polroku, t. j. do 30. júna 2023.

Spomedzi aktivít realizovaných MNO stojí za zmienku 5 z nich. Prvou je nahlasovanie nenávistných prejavov na sociálnych sieťach v rámci projektu **Code of conduct**, ktorý zastrešuje Európska komisia od roku 2016. MNO realizujúca túto aktivitu pomáha takýmto spôsobom predchádzať radikalizácii a polarizácii spoločnosti nielen nahlasovaním nenávistných prejavov, ktoré napíňajú skutkovú podstatu trestného činu, ale tiež iných materiálov ako napríklad manifest teroristu z Bratislavy z roku 2022, ktorého inšpirovalo antisystémové hnutie militantného akceleracionizmu. Táto aktivita je vykonávaná zo strany MNO bezodplatne z pozície tzv. dôveryhodného nahlasovateľa, ktorú po novom zavádza európsky Akt o digitálnych službách.

Druhou činnosťou je projekt debunkingového portálu, ktorý odhaľuje a vyvracia zavádzajúce a nepravdivé informácie s cieľom ozdraviť slovenský informačný priestor a budovať povedomie o dôležitých celospoločenských témach u širokej verejnosti. V oblasti boja proti dezinformáciám ďalej jedna z MNO zrealizovala praktické simulačné cvičenie pre verejnú správu, ktorej cieľom bolo otestovať schopnosť identifikovať atribúty hybridnej hrozby, zvoliť vhodný prístup a prispôsobiť reakciu na vývoj prostredia. Scenárom cvičenia bola kontaminácia pitnej vody v meste.

Jeden z nových subjektov, ktorý sa začal venovať téme hybridných hrozieb, pripravil v roku 2023 pilotnú štúdiu o potrebách a nedostatkoch organizácií občianskej spoločnosti v predmetnej téme. Štúdia poukázala na to, že väčšina dopytovaných subjektov sa stala terčom dezinformácií v súvislosti s ich financovaním, avšak sami neabsolvovali žiadne vzdelávanie v oblasti komunikácie a odolnosti, teda vzdelávanie v boji proti dezinformáciám. Problematické sa tiež ukázali ich technické zručnosti v oblasti riadenia prístupov do informačných systémov alebo zálohovanie dát. Reakciou MNO na tento stav bolo vyhlásenie výzvy na zvýšenie digitálnej a informačnej odolnosti pre 5 občianskych združení a neziskových organizácií, ktorým poskytne tréningy, konzultácie a granty v daných oblastiach, okrem iného tiež na zaobstaranie technických riešení.

V neposlednom rade je pozitívnym príkladom dobrej praxe združovanie sa MNO do reprezentatívnych celkov a zároveň sieťovanie zamestnancov verejnej správy. Príkladom je formálna platforma reprezentujúca občianske vojenské združenia, ktoré sa rozhodli stvrdiť svoju spoluprácu memorandom a spoločne vystupovať ako „rezortný poradný orgán“, pričom jednotlivé združenia majú uzavreté

formálne memorandá o spolupráci s predmetným rezortom. Naopak neformálna sieť zástupcov MNO, ÚOŠS a akademickej obce pokrýva širšie spektrum oblastí hybridného pôsobenia a stretáva sa ad hoc podľa potrieb jednotlivých členov.

Tabuľka č. 3: Počet aktivít MNO v téme hybridných hrozieb medzi rokmi 2020 až 2023 podľa témy

Téma	2020	2021	2022	2023*	Spolu**	Podiel***
zahraničná politika	55	51	149	68	323	65,9 %
kognitívna bezpečnosť	74	73	81	58	286	58,4 %
vnútroštátna politika	62	64	105	42	273	55,7 %
obranná politika	15	17	78	31	141	28,8 %
hospodárska politika	14	18	40	20	92	18,8 %
kybernetická a informačná bezpečnosť	9	12	18	23	62	12,7 %
infraštruktúra	0	5	33	9	47	9,6 %
sociálna politika	14	9	20	3	46	9,4 %
legislatíva	6	9	14	9	38	7,8 %
verejná správa	2	5	10	6	23	4,7 %
spravodajstvo	3	5	5	4	17	3,5 %
kultúrna politika	0	2	1	0	3	0,6 %
vesmírna politika	0	0	0	1	1	0,2 %
Spolu**	254	270	554	274	1352	

* Za rok 2023 boli zmapované aktivity zrealizované len v prvom polroku, t. j. do 30. júna 2023.

** Kumulovaný počet aktivít v prípade tematického delenia prevyšuje reálny počet realizovaných aktivít z dôvodu, že jedna aktivita mohla byť venovaná viacerým témam, napr. analytické reporty.

*** Podiel tematického obsahu na celkovom počte zrealizovaných aktivít.

V otázke financovania týchto aktivít je však situácia neprehľadná. Len 5 z 12 nasietovaných združení publikuje ucelenú výročnú správu o svojej činnosti a len 2 z nich navyše v týchto správach transparentne uvádzajú pôvod svojich príjmov, ktorý by umožnil ich klasifikáciu podľa toho, či pochádzajú z domácich alebo zahraničných zdrojov a verejných alebo súkromných zdrojov. Jedna ďalšia organizácia síce vyčíslila príjmy podľa takejto klasifikácie, avšak bez uvedenia menného zoznamu pôvodcov. Táto organizácia ich vyšpecifikovala až v ročnej účtovnej závierke, avšak tiež len časť z nich.

Záver

Téma hybridných hrozieb rezonuje v občianskom sektore čoraz častejšie a potrebu venovať sa jej si uvedomujú aj tie subjekty, ktoré sa bezpečnostným témam dovtedy venovali len okrajovo. Aktivačným faktorom sa v posledných troch rokoch stala ruská invázia na Ukrajinu v roku 2022, po ktorej došlo k rapídному nárastu počtu aktivít realizovaných MNO. Dominantnými témami boli dezinformácie, propaganda a iné informačné vplyvy z oblasti kognitívnej bezpečnosti spolu s bezpečnostno-politickým vývojom v zahraničí.

Tieto aktivity sa svojou povahou držali zväčša v medziach, ktoré vytýčili strategické dokumenty, teda na úrovni osvetu, vzdelávania, strategickej komunikácie a simulačných cvičení krízového riadenia. Nad rámec toho vykonávali MNO debunking zavádzajúcich a nepravdivých informácií a nahlasovali nelegálny obsah nenávistné prejavy.

Väčšina organizácií však nezverejňuje ucelené výročné správy o svojej činnosti, čím sú nielen ÚOŠS, ale tiež široká verejnosť odkázané na náročnejšiu rešerš ich webových stránok, profilov na sociálnych sieťach či v médiách. Slabá transparentnosť sa odráža aj v otázke financovania, kedy MNO síce informujú o obnose, s ktorým za daný rok hospodárili, avšak o zdrojoch a pôvode dotácií, grantov alebo darov vo väčšine prípadov mlčia.

Použitá literatúra

MINISTERSTVO OBRANY SR. 2021. *Obranná stratégia SR*. Dostupné z:
<https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/25579/1>.

MINISTERSTVO OBRANY SR. 2022. *Akčný plán koordinácie boja proti hybridným hrozbám 2022-2024*.
Dostupné z: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/27021/1>.

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ A EURÓPSKÝCH ZÁLEŽITOSTÍ SR. 2021. *Bezpečnostná stratégia SR*. Dostupné z: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/25570/1>.

ÚRAD VLÁDY SR. 2018. *Koncepcia pre boj SR proti hybridným hrozbám*. Dostupné z:
<https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/23100/1>.